
PRIKAZ

Lada BadurinaFilozofski fakultet, Rijeka
Hrvatska**MED POLITIKO IN STVARNOSTJO:
JEZIKOVNA SITUACIJA V NOVONASTALIH DRŽAVAH
BIVŠE JUGOSLAVIJE
(ur. V. Požgaj Hadži, T. Balažić Bulc, V. Gorjanc)
Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2009.**

Tvrđnja da se jezične promjene događaju razmjerno sporo pa da ih govornici određenog jezika najčešće i nisu svjesni tek je dijelom točna. Ili, bolje, prihvatljiva je samo u nekim (u pravilu *uobičajenim* – ustaljenim i mirnim) društvenim okolnostima. Postoje međutim i ona *druga* vremena – volimo ih nazivati *povijesnima* – koja obilježavaju velika i važna društveno-politička previranja. Dakako, prijelomne će se društvene promjene nužno ogledati i u jeziku kao sociolingvističkoj činjenici.

Raspad jedne (*zajedničke*) države – Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije – i potom iscrtavanje granica novoutemeljenih država nesumnjivo su presudno utjecali ne samo na promjenu statusa pojedinih jezika (koji su u tim političkim prevratima postali državni/službeni jezici) nego su novonastali odnosi uzrokovali i mnoge mijene u samim jezicima. Napokon, dinamika je jezičnih zbivanja očekivano pobudila pozornost (socio)lingvista.

O zanimanju struke za *jezična pitanja* u novim državama koje su u devedesetim godinama 20. stoljeća konstituirane na području bivše Jugoslavije svjedoči i recentan zbornik *Med politiko in stvarnostjo: jezikovna situacija v novonastalih državah bivše Jugoslavije* (Filozofski fakultet u Ljubljani, 2009). Njegovi su urednici – Vesna Požgaj Hadži, Tatjana Balažić Bulc i Vojko Gorjanc – prikupili šesnaest tekstova o jezičnim prilikama i pojedinim sociolingvističkim pitanjima u novoutemeljenim državama, a koje potpisuje dvadesetak eminentnih stručnjaka iz tih zemalja.

Tekstovi su u zborniku podijeljeni u tri cjeline. Prva i na neki način ključna (već podnaslovom zbornika najavljena) okuplja radove u kojima su predstavljene jezične situacije u novonastalim državama i njihove jezične politike (*Jezikovna situacija v novonastalih državah bivše Jugoslavije*). U drugoj se nalaze priloge koji tematiziraju neka unutarjezična raslojavanja, odnosno jezične varijetete unutar prvih jezika (*Status jezikovnih variant znotraj prvih jezikov*). U trećoj se cjelini

govori o statusu stranih i drugih jezika u pojedinim državama (*Status tujih in drugih jezikov*). Bez pretenzija da se u ovome prikazu iscrpnije osvrnemo na sve radove, nastojat ćemo predstaviti glavne teme.

Iako je, očekivano, raspad Jugoslavije neposredno utjecao na jezične politike i jezičnu stvarnost u svim njezinim bivšim republikama, ipak tim se činom nisu svi dotadašnji *republički jezici* našli pred istim izazovima. Po svoj prilici, najkompleksnijim se pokazalo pitanje jezičnih standarda utemeljenih na štokavskome organskom sustavu, a takvi su standardni i službeni jezici u Bosni i Hercegovini, Crnoj Gori, Hrvatskoj i Srbiji. I dok su jezične okolnosti u tim državama bar donekle usporedive, slovenski će se i makedonski jezik suočavati s nekim drugim problemima.

Spomenute su teme pregledno i vrlo informativno predstavljene u prvoj cjelini ljubljanskog zbornika.

Koncepcijski prepoznatljiva provodna nit sedam priloga uvrštenih u taj tematski blok (što se zacijelo može pripisati i jasnoj uredničkoj koncepciji zbornika!) jest upoznavanje sa zakonskom regulativom prije i poslije prijelomne 1991. godine, odnosno s ustavnim člancima u kojima su propisani jezici i pisma u javnoj uporabi ponajprije u SFRJ i njezinim republikama, a potom i u novoosnovanim samostalnim državama. U tom će smislu posebno zanimljive biti (jezično) političke promjene u državama čiji su standardni jezici izgrađeni na štokavštini jer upravo su oni u posljednjem desetljeću 20. stoljeća dočekali i promjenu svoga statusa: od (ne)priznatih standardnojezičnih *varijanti* zajedničkog *srpskohrvatskog* jezika do samostalnih jezičnih standarda jednočlanih naziva. (Osim dviju *priznatih* varijanti – zapadne/zagrebačke ili hrvatske i istočne/beogradske ili srpske – u devedesetima su se i dvijetisućitima emancipirala još dva standardna jezika štokavske osnovice: bosanski/bošnjački te najmlađi crnogorski.)

O hrvatskim jezičnim prilikama piše Jagoda Granić u tekstu *Sociolingvistika hrvatske jezične stvarnosti: komunikacijski i simbolički prostor od 1991.* (43–57). Njih je u devedesetima s jedne strane obilježila nova jezična politika (planiranje jezika i njegovo ime), a s druge niz promjena u javnoj komunikaciji na hrvatskom (sup)standardu, i to na svim jezičnim razinama, te promjene u pojedinim (eksplicitnim) normama. Često isticani hrvatski purizam manifestirao se u najvećoj mjeri na području leksika: devedesete će se u Hrvatskoj pamtili po mnoštvu razlikovnih srpsko-hrvatskih rječnika, prečesto diletantskih uradaka, a nakon *obračuna* sa srbizmima na red su došli i anglizmi. Poticanje stvaranja novih *hrvatskih* riječi (npr. natječajni časopisa "Jezik" za "najbolju hrvatsku riječ") može, doduše, biti neka vrsta "vježbe jezične kreativnosti", no – upozorava autorica – "stručnjaci (ipak!) znaju kako ni ponajbolja riječ (...) ne može na silu postati dio općeg leksika, nego ju jedino može potvrditi jezična praksa" (str. 53). Utoliko je i kolokvijalni naziv *novohrvatski* – nažalost i ne sasvim neutemeljeno – poprimio negativne konotacije. Ipak, dijelom kao posljedica izravna jezičnog planiranja, a dijelom neizravnim manipulacijama medija i javnoga mnijenja dio je hrvatskoga vokabulara izmijenjen (str. 53). Nadalje, osim leksičke na udaru se našla i

pravopisna norma. Pitanje je pravopisa (i kao knjige/priručnika i kao norme) u Hrvatskoj izrazito ispolitizirano. Činjenica je, podsjeća autorica, ne postoji *jedina* i *prava* hrvatska pravopisna norma, no možemo ovdje dometnuti i to da se prijepori vode (srećom) tek oko nekoliko pravopisnih dvojbi (*ne ću* ili *neću*, *preprjeka* ili *prepreka*, *zadatici* ili *zadaci* i sl.). Nažalost, ta rubna pravopisna pitanja dobivaju pritom neprimjerenu težinu, a odabir ovog ili onog rješenja upravo simboličke vrijednosti.

Posebno je složena jezična slika Bosne i Hercegovine, s kojom nas upoznaje Marina Katnić-Bakaršić u prilogu naslovljenom *Bosanskohercegovačka sociolingvistička previranja: jezična situacija u Bosni i Hercegovini nakon 1991.* (73–83). Iznimnost je bosanskohercegovačke situacije u njezinim trima konstitutivnim nacionalnim identitetima te u činjenici da u zadnje vrijeme akteri jezične politike "možda više nego ikada promoviraju znak jednakosti između jezičnog i nacionalnog identiteta" (str. 74). Posljedično, nižu se teško rješivi problemi, od pitanja postojanja jednog ili više (triju) standardnih jezika, imenovanja tih jezika (posebno bosanskoga/bošnjačkoga) i jezične legislative, preko njihovih standardizacija, do sasvim praktičnih, a nipošto nevažnih pitanja jezika u školstvu i u medijima ili statusa i uporabe manjinskih jezika u kantonima s inonacionalnom većinom. U nastojanjima da se jasno diferenciraju tri jezična standarda teško je bilo izbjeći pretjerivanja. U praksi to pak znači da su govornici suočeni s potrebom naknadna usvajanja normi "svoga" jezika (što svakako pretpostavlja i izbacivanje elemenata proglašanih značajkama drugih dvaju "stranih" jezika), što će nerijetko izazvati otpor te u konačnici odbijanje novih i nametnutih normi. U sukobu dviju silnica – potrebe za razlikovanjem svoga jezika od jezika Drugoga (pri čemu, zanimljivo, utjecaj engleskoga jezika postaje manje zazoran od utjecaja *komšijskog* jezika) i neizbježnih jezičnih/leksičkih interferencija među trima jezicima – uspostavlja se novija bosanskohercegovačka jezična stvarnost.

Umnogome je drukčija situacija sa srpskim jezikom. Osim promjene imena – ustvrdit će Ranko Bugarski u tekstu *Jezička politika i jezička stvarnost u Srbiji posle 1991. godine* (59–71) – taj jezik nije doživio promjene koje bi se odnosile na jezičnu supstancu i/ili jezično ustrojstvo: nije bilo ni progona elemenata svojstvenih bliskim jezicima, ni reformi pravopisa – "srpski je ostao kakav je bio dok se zvao srpskohrvatski" (str. 63). Uvjetno, moglo bi biti riječi o svojevrsnoj *pasivnoj promjeni*: srpski se jezik diferencirao od srodnih jezika samom činjenicom da je ostao na mjestu dok su se oni razilazili. Ipak, takva *nedramatična* situacija (barem kad je o srpskoj službenoj jezičnoj politici riječ) biva narušena djelovanjem neformalnih užih grupa koje si uzimaju u zadatak obranu nacionalnog identiteta jezika. Naime i u Srbiji je u devedesetima bilo vrlo zaoštrene jezične ideologizacije (dovoljno je spomenuti *Slovo o srpskom jeziku iz 1998. godine*), a još i danas traje žestoki val politizacije vezane za srpsko pismo (ćirilicu). Ćirilica se tako proglašava srpskom nacionalnom svetinjom, a latinicu bi, kao navodno kominternovskovatikansko i, najgore od svega, kao hrvatsko pismo i siguran znak rasrbljivanja Srba, svaki dobar Srbin morao prezirati. I ne samo da *nacionalistički duhovni sklop* i *dvovalentna logika* i nisu mogli rezultirati drugim doli stavom *ćirilica je dobra, a*

latinica loša – koji je dakako unaprijed isključio svaku mogućnost, pa i potrebu, da se o dvama pismima raspravi kao o važnom kulturnom, društvenom i komunikacijskom pitanju – nego su rezultirali i sasvim bizarnim zamislama: ako je već nužno, latinica može biti *pomoćno pismo* u javnoj komunikaciji, ali nipošto ne "hrvatska" latinica, nego samo ona "internacionalna" (str. 68). Konkretno, to bi značilo da bi ćirilične natpise trebalo ovako transliterirati: *Nemanina ulica, Ulica Dorda Vašingtona* ili *Sibinanin Janka* i sl. (s izuzetkom Vojvodine jer je ondje u službenoj uporabi i hrvatski jezik i latinično pismo).

Po svemu sudeći, najduži je i najmukotrpniji put nakon raspada Jugoslavije i potom osamostaljenja Crne Gore prevalio četvrti jezični standard zasnovan na štokavštini – crnogorski. Efektno i sažeto opisao je taj proces Igor Lakić već naslovom svoga priloga – *Crnogorski jezik: od negacije do standardizacije* (85–95). Izborivši se, nakon proglašenja samostalne Republike Crne Gore 2006. godine, za pravo da svoj jezik nazovu crnogorskim (u Ustavu iz 2007. godine), i to unatoč protivljenjima s raznih strana, posebno iz redova srpskih nacionalista i u Crnoj Gori i u Srbiji, našli su se Crnogorci pred zahtjevnim poslom jezične standardizacije. Nema međutim jedinstva u gledanju na to kako bi trebalo kodificirati crnogorski jezik. U novoosnovanom su se Savjetu za standardizaciju crnogorskog jezika iskristalizirale dvije struje: jedna sklonija jezičnoj arhaizaciji i Njegoševu jeziku kao uzoru suvremenog standarda te druga koja smatra da pri kodifikaciji crnogorskog jezika polazište treba biti suvremeno jezično stanje, što znači da valja prihvatiti i one promjene koje je crnogorski jezik neminovno pretrpio u doba jugoslavenskog zajedništva. Sukob između tih različitih koncepcija simbolizira borba za dva fonema, /š/ i /ž/, za čije se uvođenje zalažu pripadnici prve struje. Također, oni smatraju da u crnogorskom standardu prednost (i prevlast) trebaju imati jotirani oblici tipa *šekira, ćerati, đeca* (umjesto *sjekira, tjerati, djeca*). Pripadnici pak druge, umjerenije struje ne odbacuju sasvim mogućnost uvođenja fonema /š/ (i pripadajućeg slova *š*), ali ipak ne nalaze opravdanja za uvođenje slova *ž*; što se jotiranih oblika tiče, skloni su dopuštanju dubleta, pa da u budućnosti jezična praksa presudi u odabiru. Neslaganja su kulminirala pri izradi crnogorskog pravopisa. Ne mogavši ponuditi zajedničko rješenje, Savjet je koncem siječnja 2009. resornom ministarstvu uputio dvije verzije pravopisa. Naposljetku je o crnogorskom pravopisu odlučila ekspertna skupina koju je imenovao ministar prosvjete. Oni su crnogorskoj javnosti ponudili pravopis izrađen na predlošku verzije koju je izradio Adnan Ćirgić (tzv. konzervativna struja), ali su ipak predvidjeli dublete (npr. *ćeme – tjeme, ćelina – cjelina, ćelodnevni – cjelodnevni, ćelesa – tjelesa, ćelishodan – cjelishodan* i sl.). Novi pravopis uvodi i dva nova slova – *š* i *ž* za (navodne "nove") foneme /š/ i /ž/. Međutim – upozorava Lakić – postoji još jedan metodološki problem u vezi s novim crnogorskim pravopisom: navodeći rečenice kojima se oprimjeruje pisanje interpunkcijskih znakova (npr. zareza u vokativu) – *Kazuj, babo, jesi li vještica. te Kaž', vladiko, što ti vezir piše.* – sasvim utemeljeno postavlja pitanje jesu li takvi primjeri (iz književnosti, napose poezije) primjereni za kodifikaciju suvremenoga crnogorskog jezika (str. 93). U tom smislu autor i zaključuje da će "crnogorski jezik i dalje biti predmet rasprava i

nesuglasica, a u skorijoj budućnosti može se očekivati i neka nova verzija pravopisa" (str. 94).

Promjena društveno-političkog konteksta i, posljedično, rastakanje zamisli o *srpskohrvatskom* (odnosno *hrvatskosrpskom*, *hrvatskom* ili *srpskom*) kao zajedničkom (doduše policentričnom) jeziku očekivano je poljuljala mjesto i status tzv. *srbohrvaščine* u Sloveniji – o čemu pišu Vesna Požgaj Hadži, Tatjana Balazić Bulc i Vlado Miheljak u tekstu *Srbohrvaščina v Sloveniji: nekoč in danes* (27–40). U vrlo preglednu članku doznajemo kakav je status *srbohrvaščine* bio do 1991. godine te što se s njome događalo nakon raspada Jugoslavije. Dok je naime u doba postojanja zajedničke države upravo *srbohrvaščina* bila zajednički komunikacijski kôd na prostoru cijele države, pa tako i Slovenije, te imala stoga status prestižnoga jezika i – u Sloveniji – ulogu *rezervnoga koda*, u devedesetima ona ne samo da prestaje biti dominantan i prestižan kôd nego – u prvome redu zbog činjenice da je jezik nekadašnje unitarističke politike i agresorske vojske – dobiva i izrazito negativne konotacije. Ukidanje srpskohrvatskog jezika kao obvezatnog nastavnog predmeta u slovenskim osnovnim školama (što je bio do 1991. godine) bila je, zapravo, logična posljedica, i to ne samo promijenjenih političkih okolnosti nego i postojanja *unutarnjeg* problema *srbohrvaščine* – naime bipolarnosti njezina standarda. Zanimljivo je – a s tim nas autori upoznaju u nastavku – da se u novije vrijeme zamjetno mijenjaju stavovi govornika slovenskoga jezika prema standardnim jezicima koji su naslijedili nekadašnju *srbohrvaščinu*. Na to upućuju i rezultati najnovije ankete (V. Gorjanc, srpanj 2009). Napokon, vrijedni su naše pozornosti i ovi podaci: slovenski osnovnoškolci od 7. do 9. razreda mogu kao izborni predmet slušati bilo hrvatski (nastavni je program prihvaćen koncem 2000. godine) bilo srpski standardni jezik (program je potvrđen 2006. godine); od školske godine 2008/09. hrvatski se jezik uvodi u osnovne škole i kao drugi strani jezik. Dakako, takva rješenja – upozoravaju autori priloga – s jedne strane pridonose uspješnijoj međukulturnoj komunikaciji, a s druge idu u prilog isticanja uloge manjinskih jezika unutar Europske Unije (str. 30–31).

Preostala dva priloga prvoga tematskog bloka razmatraju situacije sa slovenskim i makedonskim jezikom od devedesetih godina naovamo. Uvodni tekst Vojka Gorjanca – *Slovenska jezikovna politika pred izzivi Evropske unije* (13–25) – tematizira promjenu statusa slovenskoga jezika u prvome redu nakon osamostaljenja Republike Slovenije (kada slovenski jezik postaje *državni jezik*), a potom i nakon ulaska u Europsku Uniju (kada slovenski jezik postaje jedan od *radnih jezika* Unije). U tom se kontekstu iznimno poticajnim pokazuje pitanje nacionalne jezične politike u društvu čija je značajka jezična raznolikost, odnosno *narastajuća višejezičnost slovenske javnosti i slovenskih govornika*. Autor upozorava na to da će se slovenski nacionalni program jezične politike morati – bude li želio odgovoriti na aktualna pitanja slovenske društvene stvarnosti – suočiti s činjenicom da moderne nacionalne države uključuju i pripadnike drugih jezičnih i etničkih skupina, a koji pridonose kulturnoj i jezičnoj raznolikosti svojih zajednica. Jedino će u tom slučaju on uistinu biti *nacionalni program jezične politike*, a ne samo *program jezične politike nacionalnoga jezika* (str. 18–19). Završni prilog

ovoga bloka – *Aktuelnitate sostojbi vo makedonskiot jazik od 1991 god. do denes* Aleksandre Gjurkove (97–111) – propituje suvremenu jezičnu situaciju u Makedoniji. Makedonski standardni jezik, čija afirmacija i počeci kodifikacije sežu u sredinu 20. stoljeća, (p)ostao je službeni jezik i novouspostavljene Republike Makedonije (s ćirilicom kao službenim pismom). S druge pak strane zamjetan je problem priznavanja makedonskoga jezika kao manjinskoga u zemljama Europske Unije (u Grčkoj i Bugarskoj). I dok je u Makedoniji danas, čini se, ponajmanje turbulencija u vezi s jezičnom politikom, rasprave se vode o pravilima transliteracije makedonske ćirilice na latinicu, o anglizmima, njihovoj sistematizaciji i adaptaciji te o statusu makedonskoga jezika kao kohezivnom činitelju na razini države.

Četiri priloga – o pojedinim unutarjezičnim varijetetima u slovenskom i hrvatskom jeziku – čine drugi tematski blok zbornika.

Jezik medija našao se u središtu zanimanja dvaju tekstova. Monika Kalin Golob u članku naslovljenom *Jezikovno-stilne in žanrske spremembe v slovenskih medijih* (115–128) s različitih aspekata (lingvistička stilistika, komunikologija, diskursna stilistika, teorija novinarskih žanrova) pristupa evidentnim promjenama u jeziku slovenskih medija nakon 1991. godine. U dvosmjernosti odnosa između jezika medija i svakidašnje jezične uporabe autorica prepoznaje uzroke dinamičnosti jezika medija, ali i polazišta za vlastita istraživanja jezične prakse u medijima. K tome, društvene promjene, u prvome redu ekonomska ovisnost medija i borba za naklonost čitateljske publike, utrle su put popularnim informativno-zabavnim pristupima novinarstvu, demokratizaciji, ali i komercijalizaciji (*tabloizaciji*) medija (tzv. *žuti tisak*). Dakako, promjena medija pretpostavlja i promjenu njihova jezika. Autorica izdvaja pojave *subjektivizacije* i *pseudointimnoga jezika* u inače tipično objektivnim novinarskim žanrovima, a čime se nastoji stvoriti privid bliskosti i intimnosti neposredne komunikacije. Sa stilističkih će polazišta svakako biti zanimljivo ustanoviti kojim se jezičnim sredstvima i stilskim postupcima postiže veći i bolji *senzacionalistički* učinak vijesti (npr. uloga *naslova* teksta, izbor *leksika*, *strukturiranje teksta* i sl.). Napokon, ne može se poreći da su tabloidi u javnu komunikaciju unijeli nove jezične strategije – prepoznaju se one u već spomenutome pseudointimnom jeziku i pseudodijalogu s čitateljem – koje, udružene s neprikrivenim elementima razgovornog jezika, nerijetko prikrivaju nedostatak činjenica i pravih argumenata (str. 125–126). Hrvatski medijski prostor u usporedbi s medijskim prostorima Srbije i Bosne i Hercegovine tema je teksta *Retorika TV dnevnika* (131–143), koji supotpisuju Damir Horga i Vesna Požgaj Hadži. Uvažavajući činjenicu neosporna utjecaja elektroničkih medija, napose televizije (i njezinih središnjih informativnih emisija), na formiranje javnog mnijenja, autori ponajprije razmatraju sastavnice retoričnosti zagrebačkoga televizijskog dnevnika, a potom uspoređuju beogradski (RTS), sarajevski (FTV) i zagrebački (HRT) dnevnik s obzirom na neke formalne elemente. Kao dobre se retoričke karakteristike govora ističu njegova *govornost* (poruka se organizira u trenutku emitiranja, ne osjeća se prisutnost pisanoga teksta; suprotnost *spikerskom govoru*), *osobnost* (govornik iskazuje svoj osobni stav prema

obavijesti), *jezična pravilnost* (poštivanje jezičnih i ortoepskih normi ili "uporabne norme"), *logičnost* (govor se temelji na kategorijama logičkog mišljenja), *poetičnost* (slikovit govor način je pobuđivanja asocijativnih informacija te prijenosa afektivnih i emocionalnih obavijesti), *informacijska primjerenost* (komunikacijski adekvatan odnos između informativnosti i redundantnosti prenesene informacije), *komunikacijska otvorenost* (sloboda mišljenja i izražavanja, pa i o tzv. *vrućim temama*), *fatičnost* (obraćanje slušatelju i zadržavanje njegove pozornosti), *eufoničnost* (eufoničan je govor spikera više negoli voditelja i novinara), *tolerantnost* (suprotstavlja se zahtjevu jezične pravilnosti, pa se time medijski prostor otvara i onim govornicima koji vladaju samo nestandardnim idiomima ili čak onima čiji je govor u području govorne patologije), *kultura slušanja* (govornici u medijima moraju ne samo čuti sugovornika nego i tolerirati njegovo drukčije mišljenje) i *kontroliranost* (govornik, koji nije idealan, u govoru pravi pogreške, a ispravlja se onoliko koliko je nužno za potpuno i lako primanje njegova govora). Općenito, stav je autora, koji na primjerima HRT-ova dnevnika iz ožujka 1999. potvrđuju, retoričnost se elektroničkih medija u razdoblju nakon osamostaljenja republika znatno poboljšala u odnosu na ranije razdoblje. Usporedba pak triju dnevnika, zagrebačkog, beogradskog i sarajevskog, iz svibnja 2007. godine temelji se na ovim formalnim elementima: najava priloga, teme priloga i njihovo trajanje, sudionici u dnevniku i stav prema vijesti. Dakako, razlike su među uspoređivanim dnevnicima evidentne (i to s obzirom na sadržajno oblikovanje, pridavanje važnosti pojedinim temama, eksplicitan ili implicitan redakcijski stav prema prenesenim vijestima), a nastoje se objasniti sociolingvističkim razlozima.

Stavovi govornika (ponajprije mladih) prema pojedinim jezičnim varijetetima tematske su okosnice preostalih dvaju tekstova drugoga tematskog bloka. Vesna Mildner u tekstu *Promjene u stavovima prema hrvatskim govornim varijetetima* (str. 145–159) suočila se s dinamikom tih stavova, i to na temelju rezultata dvaju istraživanja provedenih u razmaku od desetak godina. Cilj je tih istraživanja bio zabilježiti stavove govornika različitih mjesta u Hrvatskoj prema govoru njihova mjesta, ali i drugih mjesta i regija. U tu svrhu ispitivan je stupanj slaganja ispitanikā s dvanaest tvrdnji o prihvatljivosti ponuđenih primjeraka govora u različitim situacijama. Evo nekih zaključaka do kojih je autorica došla na temelju analize rezultata ispitivanja: s obzirom na visinu slaganja s pojedinim tvrdnjama, ispitanici su najtolerantniji prema lokalnoj uporabi ponuđenih govora, a najkritičniji kad je riječ o njihovu pojavljivanju u sredstvima javnog priopćavanja; svi su govori manje prihvatljivi izvan mjesta koje se najuže povezuje uz dotični govor; većina govornika nerado bi govorila kao prezentirani govornici; u druženju su ispitanici uglavnom tolerantni prema svim govorima, ali su suzdržaniji u pogledu eventualnog braka s osobom koja tako govori; s obzirom na *javni prostor* u kojemu se govor pojavljuje, ispitanici su najkritičniji prema nastavnici u školi, potom prema liječnicima, a znatno su tolerantniji prema prodavačima. Zanimljivo je da su protokom vremena ispitanici postali tolerantniji prema različitim govornim varijetetima. I dok se 1998. godine (kada je provedeno prvo istraživanje) moglo

utvrditi da se najbolje rangiraju štokavski govori, zatim čakavski, a potom kajkavski, novija slika ne daje tako jasne rezultate. Predodžbe govornika o vlastitu jeziku propituju se u članku *Jezikovna negotovost in jezikovne predstave na primeru mariborščine* Simona Šustera (161–177). U podlozi je ovoga rada istraživanje kojim je autor nastojao rasvijetliti pogled uske skupine govornika na jezik kojim govore (*mariborščina*), ali i prepoznati znakove jezične nesigurnosti kod te skupine te ustanoviti ovisi li takva nesigurnost o tipu obrazovanja. Naposljetku je potvrđena hipoteza da je jezična nesigurnost prisutna kod većine govornika, a da njezin intenzitet ovisi o vrsti obrazovanja: kod gimnazijalaca je izraženija nego kod polaznika tehničkih i strukovnih škola; gimnazijalci, koji su bolje usvojili pojam pravilnoga i standardnoga, kritičniji su prema vlastitome govoru (*mariborščini*), pa je se nerijetko i srame.

Naposljetku, treća tematska cjelina okuplja tekstove – njih pet – koji se bave stranim i drugim jezicima u pojedinim državama. Tatjana Balažić Bulc u prilogu *Odnos do tujih jezika in njihova prepoznavnost v slovenski družbi* (181–194) razmatra pitanje stranih jezika i njihova učenja, ali i odnosa prema govornicima tih jezika, i to posebice u kontekstu ulaska Slovenije u Europsku Uniju. Zanimljivi su rezultati provedena istraživanja koji govore o stavovima prema pojedinim jezicima (a zapravo o stereotipnim predodžbama o govornicima tih jezika): najpozitivniji je odnos prema engleskome (britanskom i američkom), a od standardnih jezika zasnovanih na štokavštini (koje je u Sloveniji do devedesetih "pokrivao" pojam *srbohrvaščine*) najbolje kotira bosanski. Ina Ferbežar u članku pod naslovom *Med dvema jezika: med razumljivostjo in sprejemljivostjo* (197–211) piše o jezičnim dodirima, razumijevanju i razumljivosti te prihvatljivosti (kao standardu tekstualnosti). Polazeći od pretpostavke da su razumijevanje, razumljivost i prihvatljivost objektivno mjerljivi, autorica provodi istraživanje kojim nastoji utvrditi u kojoj mjeri (ne)razumljivost tekstova stvarno utječe na njihovo razumijevanje te u konačnici nastoji potvrditi pretpostavku da stupanj razumljivosti teksta utječe i na njegovu prihvatljivost. U međukulturnim kontaktima, ističe, jezična se sposobnost nužno nadograđuje općenitom osjetljivošću za tuđe kulture i sposobnošću tolerancije u rješavanju nesuglasica koje nastaju u doticajima dviju ili više kultura. Iako se pojam *međukulturne komunikacije* u Sloveniji već pojavljuje u nastavnim programima za slovenski jezik u osnovnim školama i gimnazijama, on, nažalost, i dalje ostaje nedefiniran (str. 209). Vesna Mikolič u tekstu *Jezikovna politika za večkulturna okolja* (213–225) upozorava na dinamične odnose među različitim kulturama kao na bitnu značajku postmodernih društava. Pritom svaka kultura u doticaju s drugom ili drugima prihvaća elemente kultura s kojima je u kontaktu, nastojeći pritom sačuvati i vlastiti integritet i autonomiju. Dinamični su odnosi među kulturama dakako nužnost, kulturna je izolacija nepoželjna, pa u tom smislu i studije kulture i jezika valja usmjeravati na *meke granice*. Autorica u nastavku razmatra aktualne smjernice slovenske jezične politike (u prvome redu zakonsku regulativu) te posebice ističe tradiciju slovenske manjinske politike na primjeru slovenske Istre. U zaključku podsjeća na složenost i osjetljivost međuetničkih odnosa te iskazuje nadu da će se

slovenski nacionalni program jezične politike u budućnosti razvijati u smjeru koji će omogućiti cjelovit međukulturni pristup jezičnoj situaciji na slovenskom kulturnom prostoru. Mirjana Benjak i Neva Čebro u svome tekstu *Stavovi studenata hrvatske i slovenske Istre o kulturnom identitetu* (227–247) iznose rezultate usporednih istraživanja kulturnog identiteta u hrvatskoj i slovenskoj studentskoj populaciji. Istra se u tom smislu pokazala kao iznimno zanimljivo zemljopisno područje: s jedne strane nacionalno je i jezično raznolika, s druge politički je podijeljena između dviju država, Hrvatske i Slovenije. Istraživanje je potvrdilo polazne hipoteze dviju autorica: mladi obrazovani ljudi iz hrvatske i slovenske Istre svjesni su života u multikulturnoj sredini te prihvaćaju pripadnike drugih nacionalnosti i drukčijeg kulturnog identiteta; oni osjećaju i to da ih pripadnost vlastitome nacionalnom identitetu ne sprečava u prihvaćanju europskoga; svjesni su, štoviše, važnosti sustavna i kontinuirana educiranja mladih o razlikama među društvenim grupama za uspostavljanje boljeg i uspješnijeg odnosa prema pripadnicima drukčijih kulturnih identiteta. Posljednji je prilog trećega tematskog bloka *Manjinski jezici u obrazovnom sistemu Srbije*, a potpisuje ga Julijana Vučo (249–265). Ona u prvome redu opisuje oblike nastave za manjinske zajednice predviđene aktualnim zakonskim odredbama u Republici Srbiji te se osvrće na probleme u vezi s primjenom tih zakonskih odredbi. Ukratko, naspram zakonskoj regulativi, koja je formalno usklađena s pozitivnim europskim propisima, brojni su problemi prisutni u obrazovanju nacionalnih manjina: nerazumijevanje među narodima koji žive na području Srbije, visok stupanj netolerancije, što je pak posljedica međusobnog nepoznavanja, a nerijetko i *jezika mržnje* koji promiče dio medija. Organiziran rad na upoznavanju i približavanju pripadnika različitih nacionalnih zajednica te upoznavanje pripadnika zajednica sa zakonskim mogućnostima i pravima na području obrazovanja vrlo je važan zadatak, na što autorica upozorava u zaključku.

Vremena koja će se pamtili po prijelomnim društveno-političkim događajima po svemu su sudeći i vremena velikih (socio)lingvističkih previranja. Turbulentni odnosi jezika i društva, očito je, trajno intrigiraju znanstvenike. Ne sumnjamo u to da će raspon sociolingvističkih tema – koje su marom troje urednika ukoričene u ovom zborniku – naći odjeka u znanstvenoj i stručnoj javnosti. Zasluga za to svakako će se morati pripisati i autorima pojedinih priloga, koji su pregledno i kompetentno prikazali jezične prilike u svojim državama. Ukratko, može se reći da tekstove u ovoj knjizi odlikuje visok stupanj tematske i metodološke usklađenosti, pa i razmjerna ujednačenost u kvaliteti – što su, zacijelo, najpoželjnije značajke zborničkih izdanja. S tim mislima zbornik *Med politiko in stvarnostjo: jezikovna situacija v novonastalih državah bivše Jugoslavije* preporučujemo zainteresiranoj javnosti.

